

LINKLATER ȘI ETICA DISCURSIVĂ. ÎNCERCĂRI DE RECONCEPTUALIZARE A TEORIEI SISTEMICE REALISTE

Drd. Lavinia ASAVEI*

Linklater and Discursive Ethics. Attempts of Redefining Realistic Systemic Theory

Abstract: The author considers that we all live in an independent world within the framework of which State and communicational borders seem to dissolve and, consequently, the outcome is represented by a cosmopolite motley society in continuous change.

The discourse in point of human rights and the presence of the attitude of respect regarding cultural, ethnic, religious and gender differences is known all over the world. The State is deprived by its traditional characteristics and confronts a loss of legitimacy in front of the people that are part of it.

Discursive ethics in the manner in which is conceived by Linklater would be able to help us to interact? Or, the elements that are invoked by critical theory such as individual responsibility in point of victims of other societies and our own society are likely to be followed by an outcome or should they be discredited for their affiliation to utopist Marxism?

The above asserted questions might be considered far too complex to have been answered within the text of the present article. There aren't sufficient arguments in order to contradict those persons who sustain that society, either liberal or non liberal, doesn't have any moral responsibility in respect of foreigners and internal difference, that is why the involved society preserves the right to accept or exclude the Other in order to be able to maintain the identity and internal cohesion. Far from imagining a social reformation all that the author hopes is represented by the opening of a dialogue between the two theoretical positions from within International Relations discipline by means of the present article.

Keywords: realist theory, ethics, discourse, utopia, Marxism.

Introducere

Trăim astăzi într-o lume tot mai întedependentă în care granițele statale și comunicaționale par să se dizolve lăsând loc unei societăți cosmopolite peștrite și în continuă transformare.

Discursul privind drepturile omului și apelurile la respectul diferențelor culturale, etnice, religioase și de gen se fac auzite până în zonele cele mai îndepartate ale planetei.

Statul își pierde din caracteristicile sale tradiționale și se confruntă tot mai des cu o pierdere a legitimității sale în fața cetățenilor care îl compun¹.

---

* Doctorand în Relații Internaționale, “Universitatea Ottawa”, Canada.

Dar abolirea frontierelor pe care mondializarea o face posibilă nu reprezintă un proces terminal ireversibil căci explozia diferențelor din interiorul societăților și apariția loialităților multiple nu trece neobservată de către statul westphalian. Într-o lume interdependentă în care până și riscurile sunt percepute ca fiind globale, suntem peste tot martorii refacerii barierelor între Noi și Ceilalți, între național și internațional iar genocidele și masacrele umane care au umbrit întreg secolul trecut și care persistă în zone precum Darfurul o confirmă. Pentru a cunoaște și înțelege situația omenirii astăzi și pentru a ne chestiona asupra direcției pe care merge ea, este de ajuns să intrăm în vorbă cu imigrantul sau cu refugiatul de lângă noi. Dar oare îl vedem? Ce face ca cele câteva zeci de milioane de astfel de oameni să fie invizibili în Europa?

În plan teoretic, aceste întrebări au devenit capitale pentru perspectivele critice dezvoltate după anii 1990 în cadrul disciplinei Relațiilor Internaționale și au fost traduse în interogări de genul: Cum ar putea cetățenii să reconcilieze apartenența lor exclusivistă la o comunitate politică cu apartenența universală la rasa umană? Cum ar putea individul să reconcilieze loialitatea cosmopolită cu legăturile pe care le are cu o comunitate anume fără să dăuneze uneia sau alteia? Cum ar putea indivizii excluși să fie integrați și să participe la viața politică a comunității în care trăiesc?

Linklater afirmă într-un articol apărut în 1996 faptul că indivizii sunt capabili să depășească orice determinism sistemic și să își făurească propria lor istorie așa cum o doresc². Conflictele violente pe care le-a cunoscut omenirea de-a lungul întregii sale istorii și care par a fi inconvertibile în rezolvarea diferendelor în perspectiva realistă par a putea fi depășite prin angajarea într-un dialog deschis între părțile aflate în conflict. Cum se poate conceptualiza acest dialog și dacă acesta este cu adevărat valabil, sunt cele două întrebări la care vom încerca să găsim un răspuns în rândurile care urmează.

Teoria critică în Relațiile internaționale și proiectul unei societăți inclusive

Supraviețuirea comunității politice depinde, așa cum Bodin a subliniat-o, de legătura socială care se formează între cetățeni și de condiția ca statul să nu se extindă pentru a include și străinii între granițele sale. Comunitățile politice rezistă tocmai pentru că sunt exclusiviste și pentru că în marea lor majoritate, își întăresc identitatea tocmai punând accentul pe diferența existentă sau creată între cetățeni și străini. În istoria comunității politice, distincția aceasta s-a călit în

---

¹ „The state's capacity to regulate the political identities and loyalties of its citizens is weakened by the increase of global interconnectedness which raises awareness of the problems and predicaments of the human species as a whole”. În A.Linklater, *The Transformation of Political Community. Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*, University of South Carolina Press, Columbia, 1998, p. 30.

² A.Linklater, *The Achievements of Critical Theory*, în S.Smith, K.Booth și M.Zalewski (ed.) *International Theory : Positivism and Beyond*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, p. 282.

războaie sângeroase împotriva exteriorului dar așa cum Foucault a arătat-o, există și distincții în interiorul comunității între membrii activi și cei marginali de genul criminalilor sau al bolnavilor mintal care joacă și ele un rol important în construcția comunității³.

Viziunea (neo)realistă susține ideea conform căreia sistemul internațional anarhic se va reproduce la infinit iar competiția și conflictul vor rămâne pentru totdeauna endemice în relațiile dintre state. Războiul este produsul natural al anarhiei în sistemul internațional după părerea reprezentanților acestui curent. Argumentul central se bazează pe de o parte pe presupuziția conform căreia statele sunt forțate să intre în competiție unul împotriva celuilalt pentru a-și mări puterea militară și pentru a-și întări securitatea națională în absența unei autorități politice suprastatale iar, pe de altă parte, pe ideea că statele sunt mereu împinse să intre în conflict unele cu celelalte de către forțe care depășesc capacitatea lor de a le controla. Mai mult decât atât, pentru neorealiști, sistemul internațional anarhic influențează și câteodată controlează toate acțiunile și toate preferințele statelor indiferent de natura regimurilor interne. Căutarea securității și a puterii duc în mod inevitabil la război⁴. Astfel, teoria sistemică susține faptul că statele sunt lipsite de libertatea de manevră prin care să pună capăt războiului și sistemului anarhic care le împinge spre război.

Spre deosebire de (neo)realism, teoria critică este profund influențată de Kant și Marx care acordaseră la vremea lor o atenție deosebită comunității politice în analizele lor sociale și politice. Argumentul central al tezei acestui curent în Relațiile Internaționale se bazează pe negarea existenței unor structuri și a unor forțe sistemice care să dăinuiească în timp și care să influențeze la nesfârșit comportamentul statelor. Schimbarea socială și reconstrucția politică nu sunt doar o utopie pentru acest curent de gândire. Așa cum istoria omenirii cunoaște o evoluție a organizării umane de la triburi și polisuri până la organizarea statală așa cum o cunoaștem astăzi, la fel se poate crede că viitorul ne va revela noi forme de organizare socială. Se poate deci ca statul să nu reprezinte dezvoltarea finală a cadrelor de cooperare interumană politică și economică care pot exista, iar interdependența interstatală remarcată în cadrul Uniunii Europene pare să confirme faptul că proiectul societății universale kantiene este pe cale de a se realiza⁵.

Astfel, în condițiile în care mondializarea socială, politică și economică subminează tot mai mult astăzi caracterul omogen și compact al statului, teoria

³ M.Foucault, *Histoire de la folie à l'âge classique: folie et déraison*, Paris, Union générale d'édition, 1971.

⁴ K.Waltz, *Theory of International Politics*, Addison Wesley Publishing Company, Massachusetts, 1979.

⁵ „The state is an incompleated moral community, too limited to satisfy the individual's sens of his moral responsibilities, and the states-system is an obstacle to the institutional expression of the human race”. În A.Linklater, *Men and Citizens in the Theory of International Relations*, Macmillan Press, Londres, 1990, p. 48.

critică dorește să furnizeze instrumente teoretice și practice în vederea depășirii constrângerilor sistemice reperate de realism. Mai mult decât atât, teoria critică este de părere că statul westphalian reprezintă o organizare politică bazată pe binaritatea dintre membri și non membri și prin urmare bazată pe excluziune, scopul principal al teoriei critice devenind în aceste condiții acela de a căuta noi forme de comunitate care să poată depăși raporturile de inegalitate și injustiția actuale care limitează libertatea umană⁶. Teoria critică ia în vizor schimbarea și reconstruirea sistemului internațional și a comunităților umane pe principii etice, lucru care presupune dezvoltarea unei forme de solidaritate și de toleranță în privința celorlalte reprezentări culturale, sociale și politice existente pe glob. O astfel de societate politică ar reprezenta un pas important către acceptarea universală a unui sistem juridic în cadrul căruia toți indivizii să se bucure de aceleași drepturi și în care membrii diferitelor comunități să simpatizeze cu victimele altor societăți în virtutea vulnerabilității noastre fizice și mentale comune și mai ales în virtutea apartenenței comune la specia umană.

O comunitate politică universală în care indivizii ar poseda cu toții aceleași drepturi în calitate de oameni și nu de cetățeni ai unei anumite comunități politice exclusiviste, în care frontierele fizice, culturale și comunicaționale ar fi șterse, ar genera mai multă pace în raporturile interumane și interstatale. Iar emanciparea, reconcilierea și responsabilizarea fiecărui individ în raport cu semenii săi ar fi pilonii care să stea la baza depășirii și tranziției de la un sistem statal anarhic, concurențial, conflictual și închis către o « societate de state » pacifistă în care principiile morale și legale să predomină.

Dar oare o sensibilizare crescută privind diferențele culturale intrastatale și internaționale nu ar crea condițiile favorabile revendicărilor identitare separatiste și prin urmare a fragmentării etnice extreme și violente, așa cum atrage atenția (neo)realismul? Crearea unor relații sociale mai inclusive, mai egale și mai sensibile la diferențe pe care se bazează proiectul social critic⁷ poate duce la depășirea deficitului moral cu care se confruntă astăzi statul?

Linklater dorește, așa cum vom prezenta în paginile următoare, să răspundă obiecțiilor realiste prin imaginarea unui proiect de « comunitate comunicațională inclusivă » care să poată înlesni dialogul între grupuri ostile unul altuia și care se percep reciproc radical diferite. Rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor și reconcilierea sunt ambele posibile, afirmă Linklater, și aceasta se poate face doar prin acceptarea de către părțile în conflict a unei etici a dialogului bazat pe principii raționale.

Comunitatea comunicațională la A.Linklater

---

⁶ A.Linklater, *The Achievements of Critical Theory*, în S.Smith, K.Booth și M.Zalewski (ed.) *op.cit.* 1996, p. 279.

⁷ „Creating social relations which are more universalistic, less unequal and more sensitive to cultural differences are the three dimensions of the project of transformation”. În A.Linklater, *op.cit.* 1998, p.7.

Așa cum am anticipat în rândurile introductive de mai sus, Linklater poate fi ușor încadrat în curentul critic, un curent profund normativ în Relațiile Internaționale care promovează în plan internațional emanciparea, liberalizarea și egalizarea. Din punctul de vedere al lui Linklater, această reformă împotriva inegalității, in justiției și excluziunii poate fi realizată prin intermediul eticii discursive. Doar instituționalizarea dialogului poate sta la baza unor comunități de state și de indivizi profund morale și pacifiste.

Această credință în emancipare și schimbare pe care Linklater o exprimă provine dintr-o poziționare metateoretică și anume din faptul că o teorie care construiește realitatea și o reproduce la nesfârșit așa cum este cazul realismului, trebuie și poate fi înlocuită cu o teorie care deconstruiește ordinea existentă și o reconstituie pe noi baze, morale, în cazul teoriei critice.⁸

Dar cel mai bine o exprimă însă R.Cox într-o frază devenită clasică:

*„theory is always for someone and for some purpose. All theories have a perspective. Perspectives derive from a position in time and space, specifically social and political time and space”*⁹.

Astfel, în condițiile în care mondializarea erodează semnificația tradițională acordată frontierelor și creează noi oportunități comunităților de a-și depăși exclusivismul, de a se arăta mai sensibile și mai tolerante în fața diferenței de orice natură¹⁰, teoria critică emancipatorie trebuie să intervină în acest proces de schimbare pentru a pune bazele unei societăți mai juste :

*„Reconstrucția statului modern și a sistemului internațional de state care să permită atingerea unor nivele mai ridicate de universalitate reprezintă prima dimensiune a unei practici alternative formării statelor și construcției naționale. Transformarea comunităților politice exclusiviste în vederea atingerii unor nivele mai ridicate de respect față de diferențele culturale reprezintă al doilea element al unei metode care să reducă potențialul proiectelor sociale totalitare”*¹¹.

Cu toate acestea, trebuie subliniat faptul că această viziune cosmopolită asupra comunităților umane nu este sinonimă la Linklater cu dispariția statului ca atare, așa cum o susține marxismul. Viitorul statului înseamnă reformare și responsabilizare în fața unor realități ignorate sau chiar reprimite până în prezent.

⁸ R.Cox, *Production, Power and World Order*, New York, Columbia University Press, 1987, p. 393.

⁹ R. Cox, *Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory*, în Robert Keohane (dir.) *Neorealism and its critics*, New York: Columbia University Press, 1986, p. 207. A se vedea deasemenea R.Cox, *Social Forces, States and World Orders : Beyond International Relations Theory*, „Millennium», 10, pp. 126-155.

¹⁰ „Globalization and fragmentation erode traditional conceptions of community and reduce the moral significance of national boundaries. They create unprecedented opportunities for overcoming the moral deficits of those states which have been insufficiently universalistic or insensitive to the value which others attach to their cultural differences” ; în A.Linklater, *op.cit.*, 1998, p. 5

¹¹ *Ibidem*, p. 16.

„Aceste remarci nu anticipează demisia statului ci fac referire doar la reconstrucția acestuia. Scopul analizei praxeologice este acela de a asista dezvoltarea unei noi forme de autoritate politică și a unei noi concepții care să reconcilieze raporturile dintre universalitate și diferență. O ambiție centrală este aceea de a facilita tranziția la o condiție în care suveranitatea, teritorialitatea, naționalitatea și cetățenia să nu mai fie legate una de cealaltă în vederea definirii scopurilor asocierilor politice. Dar aceasta nu presupune automat faptul că se dorește sau că se profesește dispariția statului, ci mai degrabă se sugerează ideea conform căreia statul ar trebui să își asume anumite responsabilități pe care le-a evitat în trecut. (...) Una dintre responsabilitățile critice pe care statul trebuie să și-o asume este aceea de a permite dezvoltarea de autorități și loialități multiple, și să caute să aducă armonia prin dialog în cadrul diferitelor sfere, poziționări și moralități care se întind de la nivelul local până la nivelul internațional”¹².

Proiectul lui Linklater face referire la crearea unor comunități pacifiste universaliste dar care, în același timp, să respecte diferența, în cadrul cărora dialogul și înțelegerea reciprocă să înlocuiască forța și tendința de dominare a celuilalt, iar acest proiect nu se poate concretiza decât prin folosirea eticii comunicaționale teoretizate de Habermas¹³. Este vorba mai precis de un proiect comunicațional care să rezolve relația dialectică existența între universalism și particularism percepută între state și în cadrul fiecărui stat în parte, un proiect care să poată fi astfel universalizat. Acest lucru este posibil în viziunea lui Linklater prin recuperarea raționalității kantiene, raționalitate care pentru acesta din urmă se regăsește în orice individ indiferent de bagajul său cultural personal și prin urmare în orice construcție umană, inclusiv la baza statului modern. Securitatea și prin urmare pacea « perpetuă » internă și internațională nu pot fi obținute decât prin acest proces rațional de comunicare, prin crearea unui spațiu deliberativ public care să integreze diferența.

Dar cum poate această formă de dialog să reconcilieze particularismele și universalismele ?

Elementul fundamental al acestei raționalități sta în justiția procedurală. Prin aceasta se înțelege faptul că nu esența în sine a dialogului definește caracterul rațional universalizant al ideilor vehiculate ci însăși metoda deliberativă publică și inclusivă prin care deciziile sunt adoptate :

„Dialogul dorește să îndeplinească promisiunea conform căreia niciodată nu se va cădea la o înțelegere prin ignorarea sau anihilarea vocilor marginale sau dizidente. Comunitățile comunicaționale vor fi sensibile la nevoile victimelor proiectelor totalitare cum ar fi străinii aflați în exteriorul unor frontiere care să îi protejeze, sau o gamă largă de grupuri

---

¹² *Ibidem*, pp. 44-45.

¹³ „These societies could work for the establishment of these two additional frameworks in which dialogue and consent replace domination and force. In this way it is possible to approximate the normative ideal of a universal communication community and to ensure the global arrangements have the consent of a greater proportion of the human race”; *Ibidem*, p. 8.

*interne marginalizate. Această abordare comunicațională privind conceptual de comunitate este una normativă fiind bazată pe o mai mare incluziune a diferențelor umane*¹⁴.

Trebuie subliniat aici faptul că dialogul etic promovată de Linklater are la origine concepția lui Habermas privind comunicarea care trebuie să se stabilească între doi actori fie ei indivizi sau state, iar la rândul său, concepția habermasiană este profund influențată de materialismul istoric. Astfel, paradigma marxistă centrată pe importanța modului de producție în interacțiunile și schimbările sociale este înlocuită de Habermas prin paradigma “acțiunii comunicative”¹⁵, printr-o dialectică care nu mai ține de forțele și de relațiile de producție ci de modalitățile conflictuale prin care cunoașterea este creată și tradusă în acțiune. În viziunea lui Habermas, raționalitatea cognitivă individualistă și exclusivistă care aparține statului se află într-o perpetuă relație conflictuală cu raționalitatea comunicativă consensuală promovată în special de anumite grupuri minoritare și de organizațiile de apărare a drepturilor omului.

Cum se poate în aceasta situație construi o comunitate umană care să nu fie bazată pe excludere ci pe etica includerii? Etica promovată de Habermas și preluată de Linklater încearcă să rezolve dilema prin valorizarea dialogului în comun între actorii în cauză în scopul ajungerii la un consens de opinii. Este vorba despre o etică universalistă pentru că se bazează pe raționalitatea comună tuturor indivizilor indiferent de apartenențe și pe conceptul de dialog care se regăsește în toate culturile lumii; în același timp este un discurs etic pentru că se vizează justiția pentru un cât mai mare număr de participanți la dialog și pentru că doar printr-un astfel de dialog inclusiv se poate testa justetea unor aranjamente instituționale deja existente¹⁶:

„... protocolul comunicațional se bazează pe respectarea ideii ca nicio persoană sau poziție să nu fie exclusă din dialog, condiție care, la rândul ei, nu poate fi îndeplinită decât prin asumarea de către interlocutori a unei anumite poziții extrovertite în raportarea la diferență. Dialogul veritabil nu este un concurs în care adversarii să trebuiască să își încerce puterile prin capacitatea de a converti pe ceilalți cauzei lor; dialogul veritabil apare doar atunci când indivizii acceptă faptul că nu există nicio certitudine, că nu adevărul nu se află de o parte sau de alta în mod natural, atunci când toți participanții sunt dispuși să își accepte greșelile și să învețe de la ceilalți. (...) Cooperarea prin dialog presupune ca agenții să fie pregătiți să își chestioneze propriile poziții, să respecte abordările celor din jur și să fie convinși de faptul că la final toți participanții vor avea o poziție mult mai nuanțată și poate chiar diferită de cea inițială. Cu toții trebuie deci să fie deschiși în fața celui mai bun argument”¹⁷.

Prin urmare, Linklater crede că incluzând actorii excluși în mod sistematic din dialogul privind modul în care anumite decizii și practici sociale și

¹⁴ *Ibidem*, p. 41.

¹⁵ J.Habermas, *The Theory of Communicative Action*, vol. 1, Cambridge, 1981.

¹⁶ J.Habermas, *The Philosophical Discourse of Modernity; Twelve Lectures*, Cambridge, 1987.

¹⁷ J.Habermas, *Moral Consciousness and Communicative Action*, Cambridge, Polity Press, 1990, pp.26, 66, 89.

politice afectează interesele acestora, se pot pune bazele unei « comunități dialogice », unei societăți pacifiste postwestphaliene care să depășească anarhia sistemică (neo)realistă¹⁸.

Proiectul comunicațional în fața noilor încercări de reformare conceptuală

Dar această etică cosmopolită a dialogului este și ea supusă criticilor. Discursul decolonizării promovat de școala latino-americană a Relațiilor Internaționale, de exemplu, respinge din start orice proiect occidental perceput ca fiind « imperialist ». Pe de altă parte, realismul, adept al analizei științifice obiectivabile pune la îndoială și el capacitatea de a aduce în planul discuțiilor din domeniul relațiilor internaționale principiile morale pe care le consideră a fi contextuale și manipulabile de către statele hegemonice.

Două dintre criticile pe care le considerăm importante și care tratează direct problematica comunicațională, cea a lui R.Shapcott respectiv A.Noël, vor fi expuse în cele ce urmează.

Ceea ce Shapcott¹⁹ reproșează proiectului cosmopolit de dialog etic este însăși pretenția de universalism kantian pe care promotorii ei o afișează. Shapcott este sceptic în ceea ce privește posibilitatea ca un principiu moral să devină valid și ca urmare universal, acceptat de către toți participanții la dialog prin simplul apel la raționalitate. Problemele pe care Shapcott le punctează în cartea sa sunt de două tipuri:

- În primul rând, acest model de conversație exclude anumiți actori și anumite subiecte de la dezbateri. Subiectele excluse sunt cele care nu pot fi dezbătute prin argumentări raționale și care țin de percepții, de preferințe care prin definiție se pretează doar la analize subiective necuantificabile.
- Pe de altă parte, acest tip de conversație nu se realizează decât între indivizi care dețin o conștiință « post-convențională » în termenii lui Habermas, o conștiință individualistă critică și în același timp normativă care se poate detașa de interpretările generale date anumitor fenomene de către structurile de autoritate din societatea respectivă²⁰.

---

¹⁸ „The transformation of political community would constitute a revolution in the areas affected because societies would no longer confront each other as geopolitical rivals in the condition of anarchy. More dialogic relations would spell the end of the Westphalian era”; în A.Linklater, *op.cit.* 1998, p.8.

¹⁹ R.Shapcott, *Justice, Community and Dialogue* în “International Relations”, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

²⁰ „Pre-conventional morality exists when actors obey because they fear that non-compliance will be sanctioned by a higher authority ; conventional moral norms are observed because actors are loyal to a specific social group ; post-conventional morality occurs when actors stand back from authority structures and group membership and ask whether they are complying with principles which have universal validity...Post-conventionalism demonstrates a capacity for ethical reflectiveness in which agents recognise that moral codes are malleable social products rather than immutable conventions to which they must

Aceste realități îl fac pe Shapcott să se întrebe în ce măsură o teorie postconvențională universalistă ar putea include pe cei care nu împărtășesc aceleași sensuri date realităților, care nu valorizează în aceeași măsură dialogul deschis, care în termenii lui Habermas, nu fac parte din discursul modernității.

„ O relație morală veritabilă dintre agenți moderni și premoderni pare imposibilă pentru că cei din afara discursului modernității sunt văzuți ca niște copii, nu îndeajuns de maturi pentru a participa la o discuție rațională complexă”²¹.

În aceste condiții, teoria discursivă a lui Habermas și preluată de Linklater nu reușește în concepția lui Shapcott să rezolve problematica gestiunii diferenței în cadrul comunităților umane pentru simplul motiv că aceasta exclude posibilitatea stabilirii unui contact interuman bazat pe acceptarea și recunoașterea individualității partenerului de discuție. Situațiile în care dialogul are loc, interesele și personalitățile actorilor care participă, diferă toate de la un moment la altul, ceea ce face imposibilă tratarea tuturor contextelor după același reguli morale așa cum o susține Linklater.

„ ...prin așternerea vălului ignoranței, ambilor actori participanți la dialog li se șterge identitatea. Dinstincția dintre Eu și Celălalt dispare în momentul în care vălul ignoranței cere ca toți participanții să ignore identitatea lor și a interlocutorilor lor. Agenții sunt aici raționali, autonomi, kantieni într-un cuvânt, liberi să acționeze după bunul lor plac”²².

În acest caz, Shapcott propune o redefinire a conceptului de dialog care să rezolve tensiunea existentă între universalism și particularism pe care Linklater pare a nu o fi rezolvat în lucrările sale. Este vorba despre o viziune care recuperează abordările psihologice de gen, care pune accentul pe empatie și pe înțelegerea celuilalt și care nu se reduce doar la cunoașterea rațională habermasiană a argumentelor partenerului de discuție.

„ O conversație nu este un schimb de informații sau o achiziționare de noi informații cu privire la partenerii de discuție. O conversație este un proces prin care partenerii de discuție ajung să se înțeleagă reciproc și să înțeleagă unul altuia poziția.

„Înțelegerea celuilalt implică coabitarea și chiar fuzionarea ideilor dar fără a se ajunge la anihilarea pozițiilor. Ea are ca rezultat obținerea unui înțeles comun dat realităților, un înțeles nou care transformă pozițiile precedente dar fără a le distruge. Astfel, o fuziune de orizonturi nu presupune asimilarea Celuilalt în cadrul propriului nostru orizont ci reprezintă un proces prin care ambele orizonturi sunt supuse schimbării”²³.

Pe de altă parte, în ceea ce privește dezbaterile filosofice, se atrage deseori atenția asupra riscului derivei autoritare care pândeste orice proiect ce se dorește a fi universalist. Foucault respinge în acest sens ideea conform căreia o etică universală bazată pe autonomia rațiunii poate elibera individul de tirania

---

submit”; în A.Linklater, *The Achievements of Critical Theory*, în S.Smith, K.Booth, M.Zalewski, *op.cit.*, 1996, p. 286.

²¹ R.Shapcott, *op.cit.* 2001, p. 123.

²² Ibidem p. 39.

²³ Ibidem pp. 143-144.

convențiilor sociale. Vocabularul libertății morale universale, în viziunea acestuia, nu face decât să dea naștere la noi forme de control social în cadrul cărora individul internalizează normele. Căci nu există progres în istorie ci doar o pendulare continuă între diferite modalități de represiune²⁴...

În aceeași linie, Lyotard susține și el faptul că orice discurs dialectic este asociat sine qua non cu puterea și cu tendința unui actor de a domina pe ceilalți²⁵. În acest caz, pentru a depăși situația conflictuală nu se poate opta decât pentru un joc al dialogului care să nu facă decât să etaleze bogăția diferențelor existente între actorii implicați în dialog și care să își refuze să ajungă la un consens care ar anihila involuntar diferențele²⁶.

Dar se poate oare ajunge la un dialog nedialectic fără a se cădea însă în capcana relativistă așa cum sfârșește abordarea postmodernistă a procesului comunicațional? A.Noël se îndoiește de faptul că am putea reconcilia relativismul postmodernist și universalismul cosmopolitanist.

În articolul său, A.Noël pornește de la modul în care este percepută astăzi deliberarea democratică într-un stat multinațional de genul celui canadian, un stat care pentru a-și putea păstra integritatea teritorială și identitară nu se poate baza decât pe chemarea constantă la dialog a părților implicate²⁷.

Punctul de plecare al analizei situației canadiene este reprezentat de faptul că din perspectiva lui Noël deliberarea democratică nu poate fi analizată la modul abstract ci trebuie contextualizată și privită ca o tehnică de guvernare în care instituțiile, interesele, identitățile actorilor implicați și implicit jocurile de putere influențează major procesul deliberativ. Mai mult decât atât, în opinia acestuia, deoarece teoreticienii au fost prea mult interesați de principiul dialogului democratic, au avut mereu tendința se pare de a subestima fie « puterea argumentului » supraestimând « argumentul puterii », fie din contră, de a supraestima puterea argumentului subestimând importanța jocurilor de putere care influențează orice proces deliberativ. În fața acestei realități, recuperând raportul dintre putere și cunoaștere teoretizat de Foucault, Noël dorește să reorganizeze raporturile dintre interese, identități și putere și astfel să redefinească etica comunicațională habermasiană. După părerea sa, dialogul va rămâne mereu unul dialectic, raporturile de putere nu vor fi niciodată anihilate așa cum se aspiră viziunea postmodernistă, dar această realitate nu diminuează cu nimic importanța comunicării dintre actori. Deliberarea democratică va rămâne mereu un scop greu de atins²⁸, un consens va fi uneori imposibil de

---

²⁴ M.Foucault, *L'archéologie du savoir*, Paris, Gallimard, 1977.

²⁵ J.F.Lyotard, *The Postmodern Condition : A report on Knowledge*, Manchester, Manchester University Press, 1984, p. 61.

²⁶ J.F.Lyotard, *Just Gaming*, Manchester, Manchester University Press, 1985.

²⁷ A.Noël, *Democratic Deliberation in a Multinational Federation*, în *Critical "Review of International Social and Political Philosophy"*, vol. 9, no. 3, septembrie 2006, pp. 419-444 .

²⁸ *Ibidem*, pp. 419, 421.

atins, dezacordurile vor persista în ciuda tuturor eforturilor depuse, dar aceasta nu trebuie să ducă la eșecul și încetarea dialogului dintre părți.

„Succesul nu presupune ajungerea la o unanimitate a opiniilor și cu atât mai puțin căderea la un acord între părțile implicate în dialog, ci doar simpla idee că agenții au rămas destul de hotărâți să continue comunicarea între ei. Neînțelegerile vor exista mereu dar ideile și reprezentările evoluează neîncetat datorită dialogului”²⁹.

În perspectiva lui Noël, conflictele, interesele și tensiunile politice fac deseori dificile deliberările și uneori chiar imposibile, dar la final tot ele le fac și inevitabile. Discursurile, dialogurile, au toate loc în situații conflictuale în care ideile pot să se afle în pericol de a fi contrazise de partea adversă, ceea ce face ca puterea și argumentarea să fie imposibil de separat una de cealaltă, discursul să fie inseparabil dar și constituit de putere și de rezistență la putere :

„ Discourse itself is penetrated, and to some extent constituted, by power and resistance. This does not mean that deliberations can be reduced to power relations, but it does imply that they cannot be understood out of their context, as somehow outside of power relations”³⁰.

În această situație reflecția noastră trebuie să se concentreze mai degrabă asupra unei modalități de a stabili o relație justă între ponderea pe care o ocupă puterea argumentului respectiv argumentul puterii în cadrul procesului comunicațional. Astfel un prim pas spre stabilirea unei etici comunicaționale constă în acceptarea ideii conform căreia dialogul este inseparabil de putere. Acest lucru presupune faptul că succesul unui dialog nu trebuie măsurat la nivelul capacității unor argumente de a atinge unanimitatea, ci la nivelul dorinței actorilor implicați de a reveni la masa negocierilor și de a continua dialogul. Scopul final al eticii discursive trebuie deci să fie nu acela de a găsi soluția unică și unanimă ci acela de a face cunoscute majorității și de a pune în discuție diferitele poziții și preocupări ale minorităților de orice tip. Scopul eticii discursive este acela de a influența și nu neaparat de a schimba. Este acela de a permite învățarea și cunoașterea celui alt în ultima instanță³¹.

În loc de concluzii

Etica discursivă așa cum este ea teoretizată de Linklater ne-ar putea ajuta să depășim problemele comunicaționale cu care ne confruntăm în relația noastră cu Celalalt? Sau mai bine zis, apelul pe care îl face teoria critică la o responsabilizare individuală față de victimele altor societăți și față de victimele propriilor noastre societăți își poate găsi el un ecou într-un final, sau ar trebui el discreditat din start deoarece își are rădăcinile în marxismul utopic ?

Întrebările acestea sunt mult prea complexe pentru a fi avut pretenția în acest articol de a găsi răspunsul viabil. Nu avem destule argumente pentru a putea

²⁹ *Ibidem*, pp. 438-439.

³⁰ *Ibidem*, p. 422 .

³¹ *Ibidem*, pp.433-434.

contrazice pe cei care afirmă că societatea fie ea liberală sau neliberală, nu are nicio obligație morală față de străini sau față de diferența internă atunci când ea decide să se închidă, să excludă sau să recurgă la integrarea forțată a Celuilalt pentru a putea să își prezerve identitatea și coeziunea internă. Departe de a ne imagina o reformare socială, tot ceea ce putem spera este deschiderea unui « dialog » între cele două poziții teoretice din cadrul disciplinei Relațiilor Internaționale pe care acest articol să îl declanșeze.